

Research Article

Marriage Policy Gaps in Iran: Description and Analysis of Macro-level Documents and Institutional Practices between 2014 and 2023

Fatemeh Torabi* *Professor of Demography, Department of Demography, Faculty of Social Sciences, University of Tehran & National Institute for Population Research, Tehran, Iran.*

ARTICLE INFO

Received: 13 May 2026
 Revised: 20 August 2026
 Accepted: 20 August 2026
 Published: 09 September 2026

Keywords:

Marriage policy,
 Family support,
 Youth population,
 Marriage education,
 Iran.

ABSTRACT

Demographic trends in Iran reveal declining fertility and delayed marriage over recent decades. In response to these changes, policymakers have developed a set of macro-level documents, laws, and executive programs. Among the most significant of these over the past decade are the General Population Policies (2014), the General Family Policies (2016), the Family Support and Youth Population Law (2021), and the Seventh Development Plan of the Islamic Republic of Iran (2023). Employing a descriptive and analytical approach, this article critically evaluates these documents and the performance of the responsible institutions in their implementation. Findings indicate that marriage policymaking in Iran faces three categories of gaps: conceptual, institutional, and operational. The upstream documents lack enforcement mechanisms and performance indicators, while executive documents suffer from weak institutional coordination, delays in resource allocation, and the absence of an effective monitoring system. Finally, recommendations are offered at the conceptual, institutional, and operational levels to enhance the effectiveness of marriage policies.

Introduction

Demographic trends in Iran over recent decades have evidenced significant shifts, most notably fertility decline and delayed marriage. These developments have prompted the Iranian policymaking system to formulate a series of macro-level laws and upstream documents aimed at supporting the institution of family and facilitating marriage. However, empirical evidence suggests that these existing policies have failed to effectively influence the behavioral patterns of young adults. The aim of this paper is to critically evaluate policies, laws, and executive programs related to marriage in Iran over the past decade (2014-2023), aiming to identify the root causes of these unsuccessful interventions and to propose a framework for enhancing their efficacy.

Methodology and Data

This research employed a descriptive-analytical approach. The documents examined included the General Population Policy (2014), the General Family Policies (2016), the Family Support and Youth Population Law (2021), and the Seventh Development Plan of the Islamic Republic of Iran (2023). The primary focus of the study was to identify conceptual, institutional, and implementation gaps between approved objectives and operational realities. The evaluation was based on O'Brien five-stage framework, which encompasses policy content, institutional structure, financial and human resources, inter-agency coordination, and monitoring and evaluation mechanisms.

*Corresponding author: Fatemeh Torabi. Professor of Demography, Department of Demography, Faculty of Social Sciences, University of Tehran & National Institute for Population Research, Tehran, Iran.

E-mail address: fatemeh_torabi@ut.ac.ir

E-ISSN: 2717-3208 / © National Institute for Population Research, Iran. This is an open access article under the CC BY 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Cite this article:

Torabi, F. (2026). Marriage policy gaps in Iran: description and analysis of macro-level documents and institutional practices between 2014 and 2023. *Iranian Population Studies Journal*, 10(2): 119-136.

<https://doi.org/10.22034/jips.2026.580892.1345>

Findings

The analyses indicate that marriage policymaking in Iran faces three major categories of gaps: (1) Conceptual gap: The presence of ambiguous concepts such as “easy marriage” and “stable marriage”, in policy documents, without operational definitions or measurable indicators, leading to inconsistent interpretations at the implementation level. (2) Institutional gap: The fragmentation of responsibilities among numerous institutions (such as the Ministry of Sports and Youth, the Ministry of Health and Medical Education, the Central Bank, and others) without a coordinating body that possesses the necessary executive authority to ensure synergy among the relevant agencies. 3. Executive gap: delays in the allocation of financial resources, weak oversight, the absence of an integrated monitoring system, and fragmented implementation of programs, all of which hinder the achievement of the stated objectives.

Discussion and Conclusion

The findings are consistent with the theory of planned behavior, as the lack of reliable information, institutional support, and perceived behavioral control prevents positive attitudes toward marriage from being translated into actual behaviors, such as timely marriage. The theory of multiple equilibria is also relevant to this topic, as society appears to have reached a stable yet undesirable equilibrium (marriage delay), and moving out of this condition requires structural, coordinated, and multilevel interventions.

Acknowledgments

The support from the academic center for education, culture and research from this study is appreciated.

مقاله پژوهشی

شکاف‌های سیاست‌گذاری ازدواج در ایران: توصیف و تحلیل اسناد کلان و عملکرد نهادهای بین سال‌های ۱۳۹۳ و ۱۴۰۲

فاطمه ترابی

استاد جمعیت‌شناسی، گروه جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، و مؤسسه تحقیقات جمعیت کشور، تهران، ایران.

چکیده

اطلاعات مقاله

روندهای جمعیتی در ایران از کاهش باروری و تأخیر در ازدواج طی دهه‌های اخیر حکایت دارند. در پاسخ به این تغییرات، سیاست‌گذاران مجموعه‌ای از اسناد کلان، قوانین و برنامه‌های اجرایی را تدوین کرده‌اند که از جمله مهم‌ترین آنها طی یک دهه گذشته می‌توان به سیاست‌های کلی جمعیت (۱۳۹۳)، سیاست‌های کلی خانواده (۱۳۹۵)، قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت (۱۴۰۰) و برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۲) اشاره کرد. این مقاله با رویکردی توصیفی و تحلیلی، به ارزیابی انتقادی این اسناد و عملکرد نهادهای مسئول در اجرای آنها می‌پردازد. یافته‌ها نشان می‌دهند که سیاست‌گذاری ازدواج در ایران با سه دسته شکاف مفهومی، نهادی و اجرایی مواجه است. اسناد بالادستی فاقد ضمانت اجرایی و شاخص‌های عملکردی هستند و اسناد اجرایی نیز با ضعف در هماهنگی نهادی، تأخیر در تخصیص منابع و نبود نظام پایش مؤثر روبرو هستند. در پایان، پیشنهادهایی در سه سطح مفهومی، نهادی و اجرایی برای ارتقاء اثربخشی سیاست‌های ازدواج ارائه شده است.

دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۲۳
اصلاح: ۱۴۰۵/۰۵/۲۹
پذیرش: ۱۴۰۵/۰۵/۲۹
انتشار: ۱۴۰۵/۰۶/۱۸

کلیدواژه‌ها:

سیاست‌گذاری ازدواج،
حمایت از خانواده،
جوانی جمعیت،
آموزش‌های ازدواج،
ایران

مقدمه

برای زنان از ۱۹/۷ سال به ۲۳ سال افزایش یافته و برای مردان از ۲۳/۲ سال به ۲۷/۴ سال رسیده است (Torabi & Bagi, 2024). همچنین تجرد قطعی در حال افزایش است به‌طوری‌که سهم افراد هرگز ازدواج نکرده ۴۵-۴۹ ساله، تنها طی یک دهه و بین سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵، برای زنان دو برابر (از ۲/۲ درصد به ۴/۴ درصد) و برای مردان بیش از ۱/۵ برابر (از ۱/۶ درصد به ۲/۷ درصد) شده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵).

این روندها که همزمان با تغییر در ساختارهای اقتصادی، سبک زندگی و نقش‌های جنسیتی رخ داده‌اند، می‌توانند تأثیرات عمیقی بر ساختار خانواده و فرزندآوری بگذارند. در پاسخ به تغییرات جمعیت و خانواده، مجموعه‌ای از اسناد سیاستی، قوانین و برنامه‌های اجرایی در

ازدواج به‌عنوان یکی از بنیادی‌ترین نهادهای اجتماعی، فرهنگی و دینی در جامعه ایرانی، همواره نقشی محوری در سازمان‌دهی زندگی فردی و جمعی ایفا کرده است. این نهاد بستری برای تشکیل خانواده و انتقال ارزش‌ها می‌باشد و در فرهنگ ایرانی، نقطه عطفی برای ورود به مرحله بزرگسالی و ایفای نقش اجتماعی محسوب می‌شود (بوجاری و پرچم، ۱۳۹۲؛ کیانی و همکاران، ۱۴۰۱). بااین‌حال، در دهه‌های اخیر، ازدواج در ایران دچار تغییراتی شده است که سیاست‌گذاران را با چالش‌هایی روبرو کرده است.

روندهای جمعیتی در ایران از کاهش باروری و تأخیر در ازدواج طی دهه‌های اخیر حکایت دارند. بر اساس نتایج سرشماری نفوس و مسکن، بین سال‌های ۱۳۶۵ و ۱۳۹۵، میانگین سن در اولین ازدواج

*نویسنده مسئول: فاطمه ترابی. استاد جمعیت‌شناسی، گروه جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، و مؤسسه تحقیقات جمعیت کشور، تهران، ایران.

نشانی ایمیل: fatemeh_torabi@ut.ac.ir

تحلیلی برای تصمیم‌گیران، مدیران اجرایی و پژوهشگران در بازنگری و بهبود سیاست‌های ازدواج مورد استفاده قرار گیرد.

چارچوب نظری

این بخش، زمینه‌ای برای فهم ریشه‌های تأخیر در ازدواج و منطق مداخلات سیاستی فراهم می‌سازد. ابتدا، گزیده‌ای از نظریه‌های مرتبط با ازدواج، خانواده و رفتار جمعیتی مرور می‌شوند. این نظریه‌ها به تبیین عوامل ساختاری و نگرشی مؤثر بر تأخیر در ازدواج کمک می‌کنند. در ادامه، برخی مدل‌های ارزیابی سیاست‌گذاری اجتماعی معرفی می‌شوند که در ادامه، برای تحلیل ساختار، محتوا و پیامدهای سیاست‌های ازدواج به کار گرفته خواهند شد.

نظریه‌های جمعیتی و خانوادگی

نظریه اقتصاد خرد خانواده: گری بکر (Becker, 1991) با ارائه نظریه اقتصاد خرد خانواده، ازدواج را به مثابه تصمیمی عقلانی در چارچوب هزینه-فایده تحلیل می‌کند. افراد با هدف بیشینه‌سازی مطلوبیت خود، وارد ازدواج می‌شوند تا از مزایای تقسیم کار بهره‌مند شوند. این نظریه به‌ویژه در جوامعی با نقش‌های جنسیتی سنتی، قدرت تبیین بالاتری دارد (Cao et al., 2019). با این حال، منتقدان معتقدند که این نظریه، عوامل فرهنگی، عاطفی و ارزشی را نادیده می‌گیرد و در جوامعی با نقش‌های جنسیتی منعطف، پیش‌بینی‌های آن دچار انحراف می‌شود (Lundberg & Pollak, 2007).

نظریه کنش برنامه‌ریزی‌شده: آیزن^۱ (Ajzen, 1991) در نظریه کنش برنامه‌ریزی شده، رفتار ازدواج را تابع سه مؤلفه اصلی می‌داند: نگرش فرد نسبت به ازدواج، هنجارهای ذهنی (ادراک فشار اجتماعی) و کنترل رفتاری ادراک‌شده. این مؤلفه‌ها، نیت ازدواج فرد را شکل می‌دهند. مطالعاتی در چین نشان داده‌اند که این مؤلفه‌ها به طور معناداری قصد ازدواج را پیش‌بینی می‌کنند (Xie & Hong, 2022). با این حال، مطالعات دیگری هشدار می‌دهند که نیت رفتاری لزوماً به رفتار واقعی منجر نمی‌شود، به‌ویژه در شرایط اقتصادی نامساعد یا نبود حمایت نهادی (Armitage & Conner, 2010).

نظریه گذار دوم جمعیتی: لسته‌هاک و ون دکا با طرح نظریه گذار دوم جمعیتی، بیان می‌کنند که جوامع پس از گذار اول (کاهش مرگ‌ومیر و افزایش باروری کنترل‌شده)، وارد مرحله‌ای می‌شوند که در آن ارزش‌های فردگرایانه، استقلال و کیفیت زندگی، جایگزین ارزش‌های سنتی و خانوادگی می‌شوند و با پیامدهایی مانند افزایش سن ازدواج، کاهش باروری و رشد تجرد قطعی مواجه می‌شوند (Lesthaeghe, 2011). برخی مطالعات این گذار را تأیید کرده‌اند

سطح ملی تدوین شده‌اند که تسهیل ازدواج، حمایت از خانواده‌های جوان و افزایش فرزندآوری را نیز دربرمی‌گیرند. از جمله مهم‌ترین این اسناد طی یک دهه اخیر می‌توان به سیاست‌های کلی جمعیت (۱۳۹۳)، سیاست‌های کلی خانواده (۱۳۹۵)، قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت (۱۴۰۰) و برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۲) اشاره کرد.

با وجود این تلاش‌ها، شواهد تجربی و آمارهای رسمی نشان می‌دهند که بسیاری از این سیاست‌ها نتوانسته‌اند به طور مؤثر بر رفتارهای جمعیتی تأثیر بگذارند (حسنی سعدی و صادقی، ۱۴۰۳؛ محمدتقی‌زاده و ورمزیار، ۱۴۰۳؛ سازمان ثبت احوال کشور، ۱۴۰۴). شکاف میان اهداف مصوب در اسناد کلان و واقعیت‌های اجرایی، نبود انسجام نهادی، ضعف در تخصیص منابع، نبود نظام پایش و ارزیابی و اجرای جزیره‌ای برنامه‌ها از جمله چالش‌های اصلی در این حوزه هستند. همچنین مفاهیمی مانند «ازدواج آسان»، «ازدواج پایدار» و «آموزش‌های حین ازدواج» در اسناد مختلف به صورت مبهم و بدون تعریف عملیاتی به کار رفته‌اند که موجب تفسیرهای متناقض و اجرای ناهمگون در سطح استان‌ها شده است.

در سطح نظری، تغییرات ازدواج را می‌توان در چارچوب نظریه‌هایی مانند نظریه اقتصاد خرد خانواده، نظریه کنش برنامه‌ریزی‌شده، نظریه گذار دوم جمعیتی و نظریه تعادل‌های چندگانه تحلیل کرد. این نظریه‌ها نشان می‌دهند که رفتار ازدواج تحت تأثیر ترکیبی از عوامل ساختاری، نگرشی، اقتصادی و فرهنگی قرار دارد و سیاست‌گذاری مؤثر در این حوزه نیازمند مداخلات چندسطحی، هماهنگ و مبتنی بر شواهد است.

مقاله حاضر با هدف پر کردن خلاء موجود در ارزیابی انتقادی سیاست‌های ازدواج در ایران، به تحلیل ساختاری و محتوایی اسناد کلان، ارزیابی عملکرد نهادهای مسئول و شناسایی شکاف‌های مفهومی، نهادی و اجرایی می‌پردازد. این تحلیل با بهره‌گیری از مدل‌های ارزیابی سیاست‌گذاری اجتماعی، آمار رسمی و تجارب بین‌المللی انجام شده است. وجه متمایز این مقاله، بررسی هم‌زمان چهار سند مهم در قالب یک چارچوب تحلیلی واحد و چندسطحی است که امکان تحلیل ارتباط میان متن سیاست، نوع مداخله، ظرفیت نهادی و کیفیت اجرا را فراهم می‌سازد. همچنین، مقاله با تفکیک نظام‌مند شکاف‌های مفهومی، نهادی و اجرایی تلاش می‌کند تصویری روشن‌تر از عواملی ارائه دهد که اثربخشی سیاست‌های ازدواج در ایران را محدود می‌کنند. در بخش پایانی، پیشنهادهایی برای اصلاح و اثربخشی سیاست‌ها در سه سطح مفهومی، نهادی و اجرایی ارائه می‌شود. به این ترتیب، این مقاله علاوه بر غنای نظری در حوزه سیاست‌گذاری خانواده، می‌تواند به عنوان مبنایی

¹ Ajzen

ازدواج) و نتایج واقعی (مانند میزان تحقق برنامه‌های حمایتی) به کار رود. **سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (آی سی دی^۱) (۲۰۱۵)** در گزارش‌های سیاست‌گذاری خود از تحلیل شکاف برای ارزیابی اثربخشی برنامه‌های اجتماعی و به‌عنوان ابزار شناسایی نقاط ضعف اجرایی استفاده کرده است. باین‌حال، این مدل در صورت استفاده بدون تحلیل علل شکاف، ممکن است صرفاً به توصیف فاصله‌ها بسنده کند و نیازمند ترکیب با مدل‌های علی است.

تحلیل ذی‌نفعان: این تحلیل یکی از مدل‌های مهم در ارزیابی سیاست‌های اجتماعی است که به شناسایی و تحلیل نقش، منافع و قدرت نهادها و گروه‌های درگیر در سیاست می‌پردازد (Bryson, 2004). این مدل، در سیاست‌گذاری شهری، سلامت و آموزش به کار رفته است و قابلیت تعمیم به سیاست‌های جمعیتی را دارد. در زمینه ازدواج، این مدل می‌تواند برای بررسی تعامل میان نهادهایی مانند ستاد ملی جمعیت، وزارت ورزش و جوانان، سازمان تبلیغات اسلامی و گروه‌های هدف (جوانان و خانواده‌ها) به کار رود. باین‌حال در صورت نبود داده‌های معتبر یا مشارکت واقعی، تحلیل ذی‌نفعان ممکن است به نتایج سطحی یا جانب‌دارانه منجر شود.

تحلیل ارزیابی اثربخشی نهاد: این مدل به سنجش عملکرد نهادهای مسئول در اجرای سیاست‌ها می‌پردازد و شاخص‌هایی مانند کارآمدی، پاسخ‌گویی، شفافیت و اثربخشی را بررسی می‌کند. **مک‌دونالد (۲۰۰۶)** نشان داد که اثربخشی سیاست‌های جمعیتی در کشورهای دارای باروری پایین، به عملکرد نهادهای اجرایی و میزان هماهنگی میان آن‌ها بستگی دارد. او تأکید می‌کند که سیاست‌های موفق باید همزمان بر برابری جنسیتی و حمایت نهادی تمرکز داشته باشند. در غیاب این دو مؤلفه، حتی سیاست‌های پرهزینه نیز ممکن است به نتایج مطلوب منجر نشوند. در سیاست‌گذاری ازدواج، این مدل می‌تواند عملکرد نهادهای مسئول را در تحقق اهداف ازدواج بررسی کند.

پیشینه پژوهش

سیاست‌گذاری در حوزه ازدواج و خانواده نیازمند شواهدی است که بتوانند اثربخشی مداخلات را در تغییر رفتارهای جمعیتی، نیت ازدواج و زمان‌بندی آن بررسی کنند. در این بخش، گزیده‌ای از مطالعات

(Zaidi & Morgan, 2017; Marshall & Shepher, 2022). باین‌حال، این انتقاد نیز مطرح شده است که این نظریه، تفاوت‌های طبقاتی و فرهنگی را در پذیرش ارزش‌های فردگرایانه نادیده می‌گیرد منتقدانی مانند (Sabotka, 2008).

نظریه تعادل‌های چندگانه: اسپینگ-آندرسن و بیلاری^۱ (۲۰۱۵) با نقد نظریه گذار دوم جمعیتی، پیشنهاد می‌کنند که رفتار خانوادگی را می‌توان در قالب تعادل‌های پایدار تحلیل کرد. در برخی جوامع، طبقات تحصیل‌کرده‌تر از الگوی ازدواج کمتر-ازدواج ناپایدارتر-باروری پایین‌تر به سمت تعادل جدیدی حرکت کرده‌اند که در آن طبقات تحصیل‌کرده‌تر، ازدواج و فرزندآوری را با کیفیت بالاتری احیا کرده‌اند. **آرپینو^۲ و همکاران (۲۰۱۵)** نشان دادند که نگرش‌های برابری‌طلبانه جنسیتی، در صورت هم‌گرایی میان زنان و مردان، می‌توانند به افزایش باروری و ثبات خانوادگی منجر شوند. باین‌حال، **مک‌دونالد^۳ (۲۰۰۶)** هشدار می‌دهد که تعادل‌های جدید تنها در جوامعی شکل گرفته‌اند که سیاست‌های برابری جنسیتی و حمایت از خانواده به صورت همزمان اجرا شده‌اند.

نظریه‌ها و مدل‌های ارزیابی سیاست‌گذاری اجتماعی

مدل سی‌آی‌پی‌پی^۴: این مدل شامل چهار مؤلفه است (Stufflebeam, 2003): (۱) زمینه^۵، که به تحلیل نیازها و بستر فرهنگی-اجتماعی می‌پردازد؛ (۲) ورودی^۶، که منابع و راهبردهای تخصیص‌یافته را بررسی می‌کند؛ (۳) فرایند^۷، که به نحوه اجرای سیاست و نظارت می‌پردازد؛ (۴) محصول^۸، که نتایج و پیامدهای حاصل را ارزیابی می‌کند. در ارزیابی سیاست‌های ازدواج، این مدل امکان تحلیل چندبعدی را فراهم می‌کند: از بررسی بستر فرهنگی و جمعیتی سیاست گرفته تا سنجش منابع تخصیص‌یافته، نحوه اجرای مداخلات و نتایج حاصل از آنها. باین‌حال، **آلکین^۹ (۲۰۰۴)** معتقد است که مدل سی‌آی‌پی‌پی گاه بیش از حد توصیفی عمل می‌کند و در تحلیل علی و تصمیم‌گیری سیاستی، باید با ابزارهای سنجش علی و مشارکتی ترکیب شود تا اثربخشی آن افزایش یابد.

تحلیل شکاف: این تحلیل به سنجش فاصله میان وضعیت موجود و وضعیت مطلوب می‌پردازد. در سیاست‌گذاری ازدواج، این مدل می‌تواند برای بررسی فاصله میان اهداف مصوب (مانند افزایش میزان

¹ Epsing -Andersen & Billari

² Arpino

³ McDonald

⁴ CIPP

⁵ Context

⁶ Input

⁷ Process

⁸ Product

⁹ Alkin

¹⁰ OECD

سنجش، تحلیل چندسطحی، مشارکت ذی‌نفعان و سازوکارهای ارزیابی مستمر هستند. این چارچوب‌ها برای سیاست‌گذاری ازدواج نیز کاربرد دارند زیرا ازدواج نقطه ورود به بسیاری از فرایندهای جمعیتی مانند باروری، تشکیل خانواده و تحکیم آن است.

روندهای ازدواج و طلاق در آسیای سی‌دی: گزارش **آی‌سی‌دی (۲۰۲۴)** نشان داد که در بسیاری از کشورهای عضو، میزان ازدواج کاهش و میزان طلاق افزایش یافته است. این روندها، بازنگری در سیاست‌های خانواده و انطباق آنها با تحولات فرهنگی را طلب می‌کند. تفاوت‌های منطقه‌ای در اثربخشی سیاست‌ها و نقش حمایت‌های نهادی در پایداری خانواده‌ها نیز در این گزارش مورد توجه قرار گرفته است. ارزیابی سیاست‌های خانواده در آلمان: **مؤسسه زد ای دبلیو^۱ (۲۰۲۴)** در آلمان با مدل‌های شبیه‌سازی خرد، ۱۳ سیاست خانواده را ارزیابی کرد و نشان داد که طراحی مبتنی بر شواهد و ارزیابی مستمر، شرط اثربخشی سیاست‌هایی مانند مرخصی والدین، گسترش مهدکودک‌ها و یارانه‌های پژوهشگران هستند.

سیاست‌های حقوقی و پایداری خانواده: شماره ۳۷ مجله بین‌المللی قانون، سیاست و خانواده^۲، مجموعه‌ای از مقالات مرتبط با ازدواج، طلاق و خشونت خانگی را منتشر کرد. این مطالعات بر هم‌افزایی میان قوانین حمایتی (مانند محدودیت‌های طلاق، حمایت از قربانیان خشونت و تسهیل دسترسی به مشاوره خانواده) و سیاست‌های اجتماعی مرتبط با پایداری خانواده تأکید دارند.

سیاست‌های زمینه‌محور در آسیا: **یوان اف پی ای و اسکاپ^۱ (۲۰۲۳)** نشان دادند که سیاست‌های موفق ازدواج و خانواده در آسیا، زمینه‌محور و منطبق با فرهنگ و اقتصاد هر کشور طراحی شده‌اند. مشارکت ذی‌نفعان، ارزیابی مستمر و پاسخ‌گویی نهادی از ویژگی‌های مهم سیاست‌های اثربخش معرفی شده‌اند.

راهکارهای تسهیل ازدواج در ایران: بر اساس گزارش **مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۴۰۳ الف)**، مشکلات اقتصادی، نگرش‌های منفی نسبت به ازدواج و فشارهای خانوادگی از موانع اصلی ازدواج جوانان در ایران هستند. این گزارش، پیشنهادهایی مانند تسهیلات مالی، آموزش‌های نگرشی و خدمات مشاوره‌ای را به‌عنوان راهکارهای تسهیل ازدواج مطرح کرد.

بین‌المللی و داخلی مرور می‌شوند که عوامل مرتبط با ازدواج و سیاست‌های این حوزه را بررسی کرده‌اند.

اطلاع‌رسانی سیاستی و نیت ازدواج: **گانگ و ونگ^۱ (۲۰۲۲)** در ژاپن نشان دادند که اطلاع‌رسانی درباره سیاست‌های خانواده مانند مرخصی والدین، یارانه کودک و حمایت از اشتغال زنان، نیت ازدواج را به طور معناداری افزایش می‌دهد. این مطالعه بر اهمیت آگاهی‌بخشی در اثربخشی سیاست‌ها تأکید می‌کند.

آموزش عالی و همگرایی جنسیتی: **وو و پساندو^۲ (۲۰۲۵)** با تحلیل داده‌های چند کشور اروپایی و آسیایی دریافتند که افزایش تحصیلات زنان موجب کاهش شکاف جنسیتی در سن ازدواج شده است و همگرایی زمانی ازدواج را به‌عنوان شاخصی از تحول فرهنگی معرفی می‌کنند.

سیاست‌های ترکیبی خانواده و باروری: **آبراین^۳ (۲۰۲۵)** در پایان‌نامه‌ای از دانشگاه دوک^۴ نشان داد که سیاست‌های ترکیبی مالی (مانند یارانه کودک و خدمات مراقبت از فرزند) و فرهنگی، اثربخشی بیشتری در افزایش ازدواج و فرزندآوری دارند. هماهنگی نهادی، ثبات در اجرای سیاست‌ها و اعتماد عمومی به دولت نیز از عوامل کلیدی موفقیت هستند.

راهکارهای پیشگیری از ازدواج زودهنگام: **چو^۵ و همکاران (۲۰۰۵)** در نپال دریافتند که ازدواج زودهنگام با مادری نوجوانی، ترک تحصیل و کاهش فرصت‌های اقتصادی برای زنان همراه است. آنها برای پیشگیری از این پدیده، بر افزایش دسترسی دختران به آموزش متوسطه، اصلاح قوانین حداقل سن ازدواج و اجرای برنامه‌های آگاهی‌بخش در جوامع محلی تأکید کردند.

کاهش جهانی باروری و سیاست‌های متوازن: **فاسر^۶ و همکاران (۲۰۲۴)** هشدار دادند که تمرکز بیش از حد بر سیاست‌های پیشگیری از بارداری، بدون توجه به سیاست‌های تشویقی برای فرزندآوری، موجب کاهش جهانی باروری شده است. آنها بر پرهیز از سیاست‌های تک‌بعدی و طراحی سیاست‌های متوازن تأکید کردند.

چارچوب‌های ارزیابی اثربخشی سیاست‌های جمعیتی: **تارسیلا^۷ (۲۰۲۲)** با مرور تجربیات کشورهای مختلف، چارچوب‌هایی برای ارزیابی سیاست‌های جمعیتی معرفی کرد که شامل شاخص‌های قابل

¹ Gong & Wang

² Wu & Pesando

³ O'Brien

⁴ Duke

⁵ Choe

⁶ Fauser

⁷ Tarsilla

⁸ ZEW Institute

⁹ International Journal of Law, Policy and Family

¹⁰ Unfpa & Escap

اهداف، اصول راهنما، ابزارهای سیاستی و ساختارهای نهادی از اسناد رسمی می‌پردازد و منطق سیاست‌گذاری هر سند را بازسازی می‌کند. این روش به‌ویژه در بررسی اسناد بالادستی مانند سیاست‌های کلی جمعیت و خانواده، قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت و برنامه هفتم پیشرفت کشور کاربرد دارد. در کنار آن، تحلیل محتوایی برای واکاوی نحوه اجرا، کیفیت برنامه‌ها، چالش‌های عملیاتی و میزان تحقق اهداف به‌کار گرفته شده است.

ترکیب این دو روش، که در مطالعات بین‌المللی نیز توصیه شده است (OECD, 2024; Gong & Wang, 2022)، به پژوهشگر اجازه می‌دهد تا هم از منظر ساختاری و رسمی و هم از منظر اجرایی و محتوایی به تحلیل سیاست‌ها بپردازد. این رویکرد به‌ویژه در حوزه ازدواج و خانواده که با پیچیدگی‌های فرهنگی، اقتصادی و نهادی همراه است، از کارآمدی بالایی برخوردار است. در این پژوهش، تحلیل اسنادی برای بررسی چهار سند کلیدی و تحلیل محتوایی برای ارزیابی نحوه اجرای مواد مرتبط با ازدواج، آموزش‌های حین ازدواج، مشوق‌های مالی و عملکرد نهادهای مسئول به‌کار رفته است.

برای هدایت تحلیل، مجموعه‌ای از مفاهیم کلیدی از ادبیات سیاست‌گذاری جمعیتی و رفاه اجتماعی انتخاب شده‌اند. این مفاهیم شامل انسجام نهادی (میزان هماهنگی میان نهادهای مسئول)، هم‌راستایی فرهنگی و اقتصادی (تطابق اهداف با زمینه اجتماعی)، مشارکت‌پذیری جوانان (درگیر شدن جوانان در طراحی و اجرا)، شاخص‌های اثربخشی (وجود معیارهای قابل سنجش) و قابلیت پایش و اصلاح مستمر (وجود سازوکارهای بازخورد) هستند. این مفاهیم با مطالعات بین‌المللی مانند وو و پساندو (۲۰۲۵)، گانگ و ونگ (۲۰۲۲)، آ ای سی دی (۲۰۲۴) و مؤسسه زد ای دبلیو (۲۰۲۴) تطبیق داده شده‌اند تا چارچوبی بومی‌شده برای تحلیل فراهم گردد.

فرایند تحلیل شامل چهار مرحله اصلی بوده است: نخست، استخراج اهداف، ابزارها و ساختارهای نهادی از اسناد کلان سیاستی؛ دوم، بررسی محتوای اسناد با تمرکز بر مواد مرتبط با ازدواج؛ سوم، تحلیل شکاف میان اهداف مصوب و واقعیت‌های اجرایی با استفاده از آمار رسمی، گزارش‌های عملکردی و مطالعات ارزیابانه؛ چهارم، استخراج پیشنهادها و اصلاحی بر اساس تطبیق با تجارب موفق بین‌المللی.

اسناد مورد بررسی بر اساس دو معیار انتخاب شده‌اند: جایگاه قانونی و سیاستی (اسناد بالادستی و اجرایی) و ارتباط مستقیم با حوزه ازدواج (تسهیل ازدواج، حمایت از خانواده‌های جوان و آموزش‌های حین ازدواج). براین اساس، چهار سند اصلی انتخاب شده‌اند: سیاست‌های کلی جمعیت (۱۳۹۳)، سیاست‌های کلی خانواده (۱۳۹۵)، قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت (۱۴۰۰) و برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۲).

چالش‌های فرهنگی و اقتصادی ازدواج در ایران: چاوشی نائینی (۱۴۰۴) در مقاله‌ای تحلیلی، تورم، بیکاری و بحران مسکن را از موانع اصلی ازدواج جوانان معرفی کرد. وی اصلاح نظام وام ازدواج، حمایت از اشتغال جوانان و تأمین مسکن را برای تسهیل ازدواج پیشنهاد کرد. چالش‌های آموزش‌های حین ازدواج در ایران: گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۴) نشان داد که آموزش‌های حین ازدواج با چالش‌هایی نظیر نبود متولی واحد، تشتت نهادی، ضعف در انسجام محتوایی و نبود نظام ارزیابی اثربخشی مواجه هستند. این گزارش بر بازنگری در ساختار اجرایی، تدوین محتوای استاندارد و تقویت نظارت بر اجرای این آموزش‌ها تأکید داشت.

دیدگاه جوانان درباره موانع ازدواج: بنی‌جمالی و صادقی فسایی (۱۴۰۴) با استفاده از رویکرد کیفی و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با جوانان، موانعی مانند فشار اقتصادی، ترس از طلاق، بی‌اعتمادی به نهاد خانواده و نبود حمایت اجتماعی مؤثر را برای ازدواج شناسایی کردند. آنها بر لزوم مشارکت جوانان در طراحی سیاست‌ها و توجه به تجربه زیسته آنها تأکید کردند.

در مجموع، این مطالعات نشان می‌دهند که اثربخشی سیاست‌های ازدواج به ترکیبی از عوامل ساختاری، فرهنگی، اقتصادی و نهادی وابسته است. بااین‌حال، پژوهش‌های پیشین بیشتر بر تحلیل‌های تک‌بعدی، بررسی تک‌سندها یا واکاوی موانع فردی و ساختاری به صورت مجزا تمرکز کرده‌اند و ارزیابی انتقادی سیاست‌گذاری ازدواج در ایران در قالب یک چارچوب تحلیلی واحد و چندسطحی مور نیاز است. مقاله حاضر به‌منظور پرکردن این خلاء پژوهشی، اسناد کلان بالادستی را به صورت هم‌زمان بررسی می‌کند. این مقاله، با تفکیک روش‌مند چالش‌ها به شکاف‌های مفهومی، ساختار نهادی و کیفیت اجرا، از تبیین‌های پیشین فراتر رفته و با نشان دادن نمایی از گسست میان اهداف مصوب و واقعیت‌های موجود، مبنایی کاربردی برای اصلاحات لازم در اختیار سیاست‌گذاران قرار دهد.

روش پژوهش و داده‌ها

پژوهش حاضر با هدف ارزیابی انتقادی سیاست‌ها، قوانین و برنامه‌های اجرایی مرتبط با ازدواج در ایران طی دهه گذشته (۱۳۹۳-۱۴۰۲)، از رویکردی توصیفی و تحلیلی بهره می‌گیرد. این رویکرد امکان بررسی چندسطحی سیاست‌ها را فراهم می‌سازد زیرا هم اسناد رسمی و کلان سیاست‌گذاری و هم نحوه اجرای برنامه‌ها در سطح نهادی و عملیاتی مورد تحلیل قرار می‌گیرند. تمرکز اصلی پژوهش بر شناسایی شکاف‌های مفهومی، نهادی و اجرایی میان اهداف مصوب و واقعیت‌های عملیاتی است.

برای دستیابی به این هدف، از ترکیب دو روش مکمل استفاده شده است: تحلیل اسنادی و تحلیل محتوایی. تحلیل اسنادی به استخراج

آن‌ها با موضوع ازدواج را بهتر نشان داد. این جدول به‌عنوان مبنای تحلیل تفصیلی در ادامه مقاله مورد استفاده قرار می‌گیرد.

سیاست‌های کلی جمعیت (۱۳۹۳)

این سند که در آبان ماه ۱۳۹۳ از سوی مقام معظم رهبری ابلاغ گردید، شامل ۱۴ بند است و تنها بند ۲ به طور مستقیم به ازدواج می‌پردازد. متن بند ۲ بر «رفع موانع ازدواج، تسهیل تشکیل خانواده، کاهش سن ازدواج و حمایت از زوج‌های جوان» تأکید دارد. از نظر ساختاری، سند در سطح سیاست‌گذاری کلان قرار دارد و فاقد ضمانت اجرایی، نهاد متولی مشخص و شاخص‌های عملکردی است. نوع مداخله آن بیشتر ارزشی است تا عملیاتی. نسبت توجه به ازدواج در این سند ۷ درصد (۱ بند از ۱۴ بند) است که نشان‌دهنده تمرکز محدود آن بر این حوزه است.

سیاست‌های کلی خانواده (۱۳۹۵)

این سند که در شهریور ماه ۱۳۹۵ توسط مقام معظم رهبری ابلاغ گردید، دارای ۱۶ بند است و پنج بند آن (۴، ۶، ۹، ۱۰ و ۱۴) به‌طور مستقیم به ازدواج اختصاص دارد. این بندها به موضوعاتی مانند ترویج ازدواج آسان، اصلاح سبک زندگی مرتبط با ازدواج، ارتقاء معیشت برای تسهیل ازدواج، آموزش مهارت‌های مرتبط با ازدواج و تسهیل ازدواج مجدد می‌پردازند. این سند هم مانند سیاست‌های کلی جمعیت در سطح سیاست‌گذاری کلان قرار دارد و به نهادهای فرهنگی، آموزشی، قضایی و اجرایی کشور خطاب می‌کند. نسبت توجه به ازدواج در این سند ۳۱ درصد (۵ بند از ۱۶ بند) است که نسبت به سند قبلی بیشتر است، اما همچنان تا حد زیادی در سطح اصول و ارزش‌ها باقی مانده است.

قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت (۱۴۰۰)

این قانون در آبان ۱۴۰۰ توسط مجلس شورای اسلامی تصویب شد و در مقایسه با دو سند بالادستی پیشین، دارای ساختار اجرایی، مواد قانونی مشخص و نهادهای مسئول تعریف‌شده است. قانون دارای ۷۳ ماده است که ۱۶ ماده آن (۷، ۸، ۱۵، ۱۹، ۲۰، ۲۸، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۵، ۳۷، ۳۸، ۶۶، ۶۸ و ۶۹) به طور مستقیم به ازدواج می‌پردازند و شامل موضوعاتی مانند آموزش‌های حین ازدواج، تسهیلات مالی، حمایت از مسکن زوجین، ازدواج دانشجویی، پایش شاخص‌های ازدواج و اقدامات ترویجی و فرهنگی هستند. نسبت توجه به ازدواج در این سند ۲۲ درصد (۱۶ ماده از ۷۳ ماده) است.

از نظر ساختاری، این قانون دارای ضمانت اجرایی صریح است. بسیاری از مواد با عبارتهایی مانند «دولت موظف است» یا «وزارت‌خانه‌ها مکلف‌اند» آغاز می‌شوند که نشان‌دهنده الزام قانونی برای دستگاه‌های اجرایی است. ماده ۱ قانون، به‌طور خاص، ستاد ملی

برای ارزیابی سیاست‌ها، از چارچوب پنج‌محوری **آبراین (۲۰۲۵)** استفاده شده است که شامل محتوای سیاست، ساختار نهادی، منابع مالی و انسانی، هماهنگی بین دستگاهی و سازوکارهای پایش و ارزیابی است. در این چارچوب، محتوای سیاست به اهداف، ابزارها، گروه‌های هدف و نوع مداخلات پیش‌بینی‌شده اشاره دارد. ساختار نهادی بر نقش سازمان‌ها، تقسیم مسئولیت‌ها و ظرفیت حکمرانی در فرایند اجرا تأکید دارد. منابع مالی و انسانی میزان پشتیبانی مالی، تخصصی و اجرایی لازم برای تحقق سیاست را مشخص می‌کند. هماهنگی بین دستگاهی، انسجام و همکاری میان نهادهای مرتبط برای جلوگیری از موازی‌کاری یا تعارض اجرایی را برجسته می‌کند. پایش و ارزیابی نیز به سنجش مستمر اثربخشی، کارایی و امکان اصلاح سیاست در طول اجرا مربوط می‌شود. این چارچوب امکان تحلیل چندسطحی سیاست‌ها را فراهم می‌سازد و به شناسایی نقاط قوت و ضعف در طراحی و اجرای سیاست‌های ازدواج کمک می‌کند.

این پژوهش با چند محدودیت مواجه بوده است که در تحلیل نهایی باید مد نظر قرار گیرد: محدودیت در دسترسی به اطلاعات اجرایی و گزارش‌های عملکردی نهادهای گوناگون، ابهام در تفکیک نقش نهادهای مختلف، کمبود اطلاعات تطبیقی در کشورهای اسلامی و در حال توسعه و زمان کوتاه از اجرای قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت که مانع ارزیابی کامل پیامدهای آن شده است.

یافته‌ها

این بخش به ارائه یافته‌های اصلی پژوهش اختصاص دارد و شامل سه بخش کلیدی است: نخست، تحلیل ساختاری و محتوایی اسناد سیاستی منتخب؛ دوم، ارزیابی عملکرد نهادهای مسئول در اجرای این سیاست‌ها، قوانین و برنامه‌ها؛ سوم، شناسایی شکاف‌های مفهومی، نهادی و اجرایی.

تحلیل ساختاری و محتوایی اسناد منتخب

تحلیل ساختاری اسناد مورد بررسی، شامل جایگاه حقوقی سند، تعداد بندها یا مواد، سطح الزام‌آوری و نهادهای مسئول است. در مقابل، تحلیل محتوایی به بررسی بندها یا مواد مرتبط با ازدواج، نوع مداخله سیاستی و میزان توجه هر سند به این حوزه اختصاص دارد. جدول ۱ در پیوست مقاله، اطلاعات هر سند را در پنج محور ارائه می‌کند: تعداد کل بندها یا مواد، شماره بند یا ماده مرتبط با ازدواج، متن کامل مفاد مرتبط و نوع مداخله سیاستی. در چارچوب تحلیلی این مقاله، محور «نوع مداخله سیاستی» امکان مقایسه مفاد مرتبط با ازدواج را بر حسب منطق مداخله آن‌ها فراهم می‌کند. براین اساس می‌توان اسناد را از نظر توجه به انواع مختلف مداخله از جمله مداخلات ارزشی، فرهنگی، آموزشی، حمایتی، مالی و نهادی از یکدیگر تفکیک کرد و نوع مواجهه

این شواهد نشان می‌دهند که علی‌رغم وجود ضمانت اجرایی و نهادهای مسئول، اجرای قانون با چالش‌های نهادی، بودجه‌ای و محتوایی مواجه بوده و نیازمند بازنگری در سازوکارهای هماهنگی، پایش و اصلاح مستمر است.

برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۲)

این برنامه دارای ۱۱۷ ماده در ۲۴ فصل است و از سال ۱۴۰۳ تا ۱۴۰۷ اجرا خواهد شد. فصل شانزدهم آن به موضوع «زن، خانواده و جمعیت» اختصاص دارد. مواد ۷۹ و ۸۰ این برنامه به طور مستقیم به ازدواج می‌پردازد و بر «ترویج الگوهای صحیح همسرگزینی»، «ترغیب ازدواج به هنگام، آسان و پایدار» و «کاهش طلاق» تأکید دارد. این اهداف قرار است از طریق برگزاری کارگاه‌های آموزشی، مشاوره‌های تخصصی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های بومی و فرهنگی محقق شود.

از نظر ساختاری، برنامه هفتم در سطح سیاست‌گذاری اجرایی قرار دارد و برای دستگاه‌های اجرایی الزام‌آور است. نهادهای مسئول اجرای این مواد شامل معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری، وزارت ورزش و جوانان، سازمان بهزیستی کشور و سازمان روانشناسی و مشاوره هستند. نوع مداخله این ماده ترکیبی از مداخلات فرهنگی، آموزشی و نهادی است. نسبت توجه به ازدواج در این برنامه حدود ۲ درصد است (۲ ماده از ۱۲۰ ماده)، اما به دلیل جایگاه اجرایی و الزام‌آور آن، ظرفیت مداخله عملیاتی بالایی دارد.

مقایسه چهار سند منتخب نشان می‌دهد که برای ارتقاء اثربخشی سیاست‌های ازدواج در ایران، باید اسناد بالادستی به اسناد اجرایی متصل شوند، ظرفیت ستاد ملی جمعیت در هماهنگی و ارزیابی تقویت گردد و شاخص‌های عملکردی برای پایش و اصلاح مستمر سیاست‌ها طراحی شود. همچنین، بازنگری در مفاهیم کلیدی مانند «ازدواج آسان» و «آموزش‌های حین ازدواج» ضروری است تا از تفسیرهای متناقض و اجرای جزیره‌ای جلوگیری شود.

ارزیابی عملکرد نهادهای مسئول در اجرای سیاست‌ها، قوانین و برنامه‌ها

در این بخش، عملکرد نهادهای اجرایی کشور در پیاده‌سازی سیاست‌های مرتبط با ازدواج ارزیابی می‌شود. این ارزیابی بر اساس پنج محور اصلی انجام شده است: انسجام نهادی، کفایت منابع، هماهنگی بین دستگاهی و پایش اثربخشی.

انسجام نهادی

در قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت، ماده ۱ به صراحت «ستاد ملی جمعیت» را به‌عنوان نهاد مرکزی هماهنگ‌کننده معرفی می‌کند. ریاست این ستاد بر عهده رئیس جمهور است و دبیرخانه آن از فروردین

جمعیت را مکلف می‌سازد تا اعتبار دستگاه‌های مرتبط با این قانون را در لوایح بودجه سنواتی پیش‌بینی کند و گزارش عملکرد شش‌ماهه ستاد و دستگاه‌های مرتبط را به مجلس شورای اسلامی و شورای عالی انقلاب فرهنگی ارائه دهد. همچنین سازمان بازرسی کل کشور و نهادهای امنیتی به عنوان نهادهای نظارتی در اجرای قانون نقش دارند. نهادهای مسئول اجرای این قانون متعدد و متنوع هستند. از جمله:

- وزارت ورزش و جوانان (ماده ۳۱)
- وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (مواد ۷، ۸ و ۳۵)
- وزارت راه و شهرسازی (ماده ۳۲)
- بانک مرکزی و شبکه بانکی کشور (مواد ۶۸ و ۶۹)
- وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و دانشگاه‌ها (مواد ۷، ۸ و ۳۵)
- سازمان ثبت احوال کشور، حوزه‌های علمیه، وزارت کشور، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، وزارت آموزش و پرورش، صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران، سازمان تبلیغات اسلامی، شهرداری‌ها و دهیاری‌ها نیز در برخی مواد نقش دارند.

این تنوع نهادی، اگرچه نشان‌دهنده پوشش گسترده است، اما در عمل می‌تواند موجب پراکندگی وظایف، تداخل مأموریت‌ها و نبود هماهنگی مرکزی شود. از نظر بودجه‌ای، قانون در چند ماده به تأمین منابع مالی اشاره دارد. ماده ۱ دولت را موظف به پیش‌بینی بودجه در لوایح سنواتی می‌کند. ماده ۶۸ بانک‌ها را مکلف به پرداخت تسهیلات قرض‌الحسنه ازدواج می‌سازد. تبصره ۳ ماده ۷ نیز وزارت راه و شهرسازی را موظف به واگذاری اراضی مازاد برای احداث خوابگاه‌های دانشجویان و طلاب متأهل می‌داند. با این حال، گزارش‌های رسمی نشان می‌دهند که تخصیص بودجه در عمل با تأخیر، کاهش یا عدم تحقق کامل مواجه بوده است (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۳ ب).

چالش‌های اجرایی این قانون نیز در چند گزارش رسمی و پژوهشی مورد بررسی قرار گرفته‌اند:

- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۳ ج) در گزارشی درباره ماده ۷ قانون، به ضعف زیرساختی در خوابگاه‌های متأهلین و نبود آیین‌نامه‌های اجرایی اشاره کرده است.
- سازمان بازرسی کل کشور در سال ۱۴۰۴ اعلام کرد که بیش از ۵۰ گزارش نظارتی هشداردهنده درباره تأخیر در اجرای مواد مختلف قانون تهیه کرده است که از آن جمله می‌توان به نارضایتی مردمی از عدم تحقق تسهیلات ازدواج اشاره کرد (میزان، ۱۴۰۴).
- مقاله‌ای پژوهشی (حسنی‌سعدی و صادقی، ۱۴۰۳)، رهیافت ممیزی اجتماعی، ناکارآمدی مشوق‌های مالی و ضعف در پاسخ‌گویی به نیازهای واقعی جوانان را از جمله نقاط ضعف اجرایی قانون معرفی کرده است.

• تسهیلات ازدواج (ماده ۶۸) با تأخیر در پرداخت، محدودیت منابع بانکی و عدم رعایت اولویت زوج‌های زیر ۲۵ سال مواجه بوده است و موجب نارضایتی مردم شده است (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۳ج).

در برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران نیز اجرای مواد مرتبط هنوز در مرحله تدوین آیین‌نامه است و هیچ گزارش عملکردی رسمی از سوی دستگاه‌های مسئول منتشر نشده است.

هماهنگی بین دستگاهی

در قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت، علی‌رغم تعریف نهادهای متعدد، هماهنگی بین آنها ضعیف بوده است. برای مثال، وزارت ورزش و جوانان مسئول آموزش‌های ازدواج است، اما وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی نیز در همان ماده، بدون تعریف سازوکار مشترک نقش دارد. همچنین، بانک مرکزی و وزارت راه و شهرسازی در اجرای مواد مالی و مسکن به صورت مستقل عمل کرده‌اند (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۳ج). در برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران، هماهنگی بین دستگاه‌های مختلف در اجرای مواد ۷۹ و ۸۰ تعریف نشده و فاقد دبیرخانه مشترک یا نظام گزارش‌دهی است. این ضعف ساختاری، خطر تکرار، پراکندگی و موازی‌کاری را ایجاد می‌کند.

پایش و ارزشیابی

ماده ۱ قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت بر تدوین شاخص‌های ارزیابی و سنجش ازدواج و خانواده و پایش مستمر تغییرات جمعیتی تأکید کرده است. با این حال، تاکنون هیچ گزارش رسمی از شاخص‌های عملکردی، میزان تحقق مواد یا رضایت‌سنجی مردمی منتشر نشده است. همچنین، هنوز سامانه ارزیابی یکپارچه برای رصد قانون وجود ندارد. در برنامه هفتم پیشرفت نیز هیچ بند مستقلی برای پایش اجرای مواد ۷۹ و ۸۰ وجود ندارد و شاخص‌های سنجش اثربخشی تعریف نشده‌اند. این خلاء، امکان اصلاح مستمر سیاست‌ها را به شدت تضعیف می‌کند.

ارزیابی عملکرد نهادهای مسئول نشان می‌دهند که برای ارتقاء اثربخشی سیاست‌های ازدواج، باید ساختار اجرایی قانون تقویت، ساختار ستاد ملی جمعیت حمایت و نظام پایش و اصلاح مستمر طراحی شود.

شناسایی شکاف‌های مفهومی، نهادی و اجرایی

تحلیل اسناد سیاستی و ارزیابی عملکرد نهادهای مسئول نشان می‌دهد که سیاست‌گذاری ازدواج در ایران با سه دسته شکاف اساسی مواجه است: مفهومی، نهادی و اجرایی. این شکاف‌ها موجب کاهش اثربخشی

۱۴۰۱ فعالیت رسمی خود را آغاز کرده است. با این حال، بررسی‌ها نشان می‌دهد که ستاد حداقل تا سه سال پس از تصویب قانون، فاقد ساختار عملیاتی منسجم و اختیارات اجرایی کافی بوده است (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۳ج). این محدودیت‌ها موجب شده‌اند که بسیاری از اقدامات دستگاه‌ها به صورت جزیره‌ای و بدون هم‌افزایی نهادی انجام شوند.

در برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران نیز، مواد ۷۹ و ۸۰ نهادهایی مانند معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری، وزارت ورزش و جوانان، سازمان بهزیستی کشور و سازمان روانشناسی و مشاوره را مسئول اجرای برنامه‌های مرتبط با ازدواج معرفی می‌کند، اما هیچ اشاره‌ای به نقش ستاد ملی جمعیت در هماهنگی این اقدامات نشده است. این خلاء نهادی، خطر تکرار، پراکندگی و موازی‌کاری را افزایش می‌دهد.

کفایت و تخصیص منابع

بر اساس گزارش رسمی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، در سال ۱۴۰۱ مبلغ ۱۰۷۲۰ میلیارد تومان برای اجرای قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت اختصاص یافته است. این رقم در سال ۱۴۰۲ به ۷۲۵۵ میلیارد تومان کاهش یافته و بخشی از اعتبارات (مانند ماده ۱۶ مربوط به حق عائله‌مندی) از ردیف اصلی قانون منفک و ذیل تبصره ۱۲ بودجه درج شده‌اند (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۳ج). این تغییر موجب ابهام در ردیابی منابع مالی و کاهش شفافیت شده است. همچنین، گزارش خبرگزاری آنان نشان می‌دهد که بسیاری از دستگاه‌های اجرایی در تخصیص منابع به برنامه‌های ازدواج، به‌ویژه آموزش‌های حین ازدواج و سامانه ملی ازدواج، با محدودیت بودجه‌ای مواجه بوده‌اند (آنا، ۱۴۰۳). در برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران نیز، مواد ۷۹ و ۸۰ فاقد ردیف بودجه مستقل است و اجرای آن منوط به ظرفیت داخلی دستگاه‌ها شده است، که در عمل موجب تضعیف ضمانت اجرایی می‌شود.

کیفیت اجرا

ارزیابی کیفیت اجرای قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت (۱۴۰۰) در حوزه ازدواج نشان می‌دهد که عملکرد نهادها ناهمگون و وابسته به ظرفیت‌های استانی بوده است. به‌عنوان نمونه:

• در حوزه آموزش‌های حین ازدواج (ماده ۳۸)، وزارت ورزش و جوانان با همکاری وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، اقدام به برگزاری کارگاه‌هایی در برخی استان‌ها کرده است، اما این آموزش‌ها فاقد استاندارد محتوایی ملی، نظام ارزیابی اثربخشی و پوشش سراسری بوده‌اند (سلامت‌تی‌وی، ۱۴۰۲).

که آموزش‌های ازدواج در برخی استان‌ها به صورت پراکنده و بدون چارچوب مشخص برگزار شده‌اند. همچنین، تسهیلات ازدواج در سال ۱۴۰۲ با کاهش بودجه، صف انتظار طولانی و عدم رعایت اولویت زوج‌های جوان مواجه بوده است. طبق گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۳ج)، بانک مرکزی پرداخت این تسهیلات را به صورت مستقل و بدون هماهنگی با ستاد ملی جمعیت انجام داده است. سامانه ملی ازدواج نیز، علی‌رغم راه‌اندازی اولیه، هنوز در بسیاری از استان‌ها فعال نیست و خدمات مشاوره‌ای آن محدود و فاقد امنیت اطلاعات کافی است (ایرنا، ۱۴۰۲). در برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۲) نیز، مواد ۷۹ و ۸۰ فاقد ردیف بودجه مستقل، نظام هماهنگی بین دستگاهی و شاخص‌های ارزیابی اثربخشی است، که نشان‌دهنده تداوم شکاف‌های اجرایی در سیاست‌گذاری ازدواج است.

این یافته‌ها نشان می‌دهند که برای ارتقاء اثربخشی سیاست‌های ازدواج باید بازنگری مفهومی، بازطراحی نهادی و اصلاح اجرایی به صورت هم‌زمان انجام شود. بخش بعد به ارائه راهکارهای اصلاحی در این سه محور خواهد پرداخت.

بحث و نتیجه‌گیری

ازدواج به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مراحل چرخه زندگی خانوادگی و نقطه عطفی برای ورود به مرحله بزرگسالی و ایفای نقش اجتماعی محسوب می‌شود. در دهه‌های اخیر، کاهش میزان ازدواج، افزایش سن ازدواج و رشد مجرد قطعی در ایران، سیاست‌گذاران را به تدوین اسناد و قوانین متعددی در این حوزه واداشته است. باین‌حال، شواهد تجربی و تحلیل‌های نهادی نشان می‌دهند که این سیاست‌ها نتوانسته‌اند به‌طور مؤثر بر روندهای جمعیتی و اجتماعی تأثیر بگذارند. این بخش با هدف جمع‌بندی یافته‌های پژوهش، پاسخ به پرسش‌های اصلی و ارائه پیشنهادها اصلاحی در سه سطح مفهومی، نهادی و اجرایی تدوین شده است. وجه متمایز این مقاله، بررسی هم‌زمان چهار سند مهم در قالب یک چارچوب تحلیلی واحد و چندسطحی است که امکان تحلیل ارتباط میان متن سیاست، نوع مداخله، ظرفیت نهادی و کیفیت اجرا را فراهم می‌کند.

یافته‌ها نشان دادند که سیاست‌گذاری ازدواج در ایران در چهار سند کلیدی - سیاست‌های کلی جمعیت (۱۳۹۳)، سیاست‌های کلی خانواده (۱۳۹۵)، قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت (۱۴۰۰) و برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۲) - به صورت نابرابر، پراکنده و عمدتاً غیرعملیاتی صورت گرفته است. اسناد بالادستی بیشتر بر اصول ارزشی تأکید دارند و فاقد ضمانت اجرایی، شاخص‌های عملکردی و نهاد ارزیاب مستقل هستند. قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت و برنامه هفتم پیشرفت دارای ظرفیت

مداخلات، تضعیف انسجام سیاستی و نارضایتی عمومی از برنامه‌های مرتبط با ازدواج شده‌اند.

شکاف‌های مفهومی

در سطح مفهومی، یکی از مهم‌ترین چالش‌ها، ابهام در تعریف اصطلاحات کلیدی مانند «ازدواج آسان»، «ازدواج پایدار» و «آموزش‌های حین ازدواج» است. این مفاهیم در اسناد مختلف، از جمله ماده ۳۸ قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت، بدون تعریف عملیاتی و قابل سنجش به کار رفته‌اند. در نتیجه، دستگاه‌های اجرایی در استان‌ها این مفاهیم را به صورت متفاوت و حتی متناقض تفسیر کرده‌اند. برای نمونه، گزارش سلامت تی‌وی (۱۴۰۲) نشان می‌دهد که آموزش‌های ازدواج در برخی استان‌ها فاقد چارچوب محتوایی، نظام ارزیابی و مربیان تخصصی بوده‌اند. همچنین، نگاه فرهنگی و ارزشی بر نگاه اقتصادی ازدواج-مانند: اشتغال، مسکن و نابرابری جنسیتی - کمتر پیشی گرفته است (آنا، ۱۴۰۳). افزون‌براین، بیشتر اسناد صرفاً بر مرحله تشکیل خانواده تمرکز داند و مراحل تداوم، تعارض، بازسازی یا طلاق کمتر موردتوجه قرار گرفته‌اند، که نشان‌دهنده فقدان رویکرد چرخه‌ای به خانواده است.

شکاف‌های نهادی

در سطح نهادی، پراکندگی نهادهای مسئول یکی از چالش‌های اصلی است. اجرای مواد مرتبط با ازدواج در قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت میان وزارت ورزش و جوانان، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت راه و شهرسازی، بانک مرکزی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، سازمان ثبت احوال کشور، سازمان تبلیغات اسلامی و سازمان‌ها و نهادهای دیگری تقسیم شده است، بدون آنکه سازوکار هماهنگی دقیق و مؤثری بین آنها تعریف شود. این پراکندگی موجب تداخل مأموریت‌ها، موازی‌کاری و کاهش انسجام اجرایی شده است. هرچند ماده ۷۲ قانون، «ستاد ملی جمعیت» را به‌عنوان نهاد مرکزی هماهنگ‌کننده معرفی می‌کند، اما این ستاد فاقد اختیارات اجرایی کافی است. گزارش‌های رسمی نشان می‌دهند که برخی از دستگاه‌ها، برنامه‌های خود را بدون هماهنگی با این ستاد اجرا کرده‌اند (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۳ج). همچنین، هیچ نهاد مستقلی برای پایش اثربخشی سیاست‌های ازدواج، سنجش رضایت عمومی یا اصلاح مستمر برنامه‌ها تعریف نشده است و تاکنون هیچ گزارش رسمی در این زمینه منتشر نشده است.

شکاف‌های اجرایی

در سطح اجرایی، تأخیر در تدوین آیین‌نامه‌های اجرایی یکی از مهم‌ترین شکاف است. گزارش سلامت تی‌وی (۱۴۰۲) تأیید می‌کند

ازدواج پایدار و فرزندآوری سوق دهند. در مقابل، سیاست‌های ایران عمدتاً بر اعطای وام ازدواج و تبلیغات فرهنگی متمرکز بوده‌اند، بدون آن‌که به زیرساخت‌های اجتماعی و اقتصادی ازدواج توجه کافی شود. همچنین، به نظر می‌رسد در صورت انطباق بیشتر سیاست‌ها با واقعیت‌های اجتماعی و اقتصادی جوانان، امکان دستیابی به نتایج مؤثرتر فراهم می‌شد. ارزیابی دقیق‌تر اثربخشی این سیاست‌ها نیز مستلزم دسترسی به داده‌های پیوسته درباره روند ازدواج، میزان بهره‌مندی از تسهیلات و سایر شاخص‌های اجرایی طی مدت مورد مطالعه است تا بتوان میان مداخله‌های انجام‌شده و پیامدهای آن‌ها ارتباطی روشن‌تر برقرار کرد. علاوه بر این، هرچند در عمل سازمان‌ها و نهادهای مختلف اقدامات متعددی در این حوزه انجام داده‌اند اما نتیجه‌بخش نبودن این اقدامات را باید در عوامل زمینه‌ای، مانند ساختارهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی نیز جستجو کرد زیرا این عوامل می‌توانند بر نحوه اجرای سیاست‌ها و میزان موفقیت آن‌ها تاثیر بگذارند.

بنابراین، خروج از تعادل نامطلوب فعلی، سیاست‌گذاری ازدواج در ایران نیازمند بازنگری مفهومی، بازطراحی نهادی و اصلاح اجرایی در قالب یک بسته سیاستی منسجم و چندسطحی است. این بسته باید بتواند همزمان بر نگرش، منابع و ساختارهای اجتماعی اثر بگذارد تا رفتار ازدواج در جامعه به صورت پایدار تغییر کند. بر اساس تحلیل‌های انجام‌شده، پیشنهادها زیر برای بازنگری و ارتقاء سیاست‌های ازدواج در ایران ارائه می‌شود:

الف) سطح مفهومی

- تدوین واژه‌نامه سیاستی برای مفاهیم کلیدی مانند «ازدواج آسان»، «پایدار»، «آموزش‌های حین ازدواج» با تعریف‌های عملیاتی و قابل سنجش.
- تأکید به رویکرد چندبعدی و توجه همزمان به ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و روان‌شناختی در سیاست‌گذاری ازدواج.
- طراحی چارچوب چرخه زندگی خانواده برای پوشش مراحل تشکیل، تداوم، تعارض و بازسازی.
- استفاده از مدل‌های نظری مانند آیزن و تعادل چندگانه برای طراحی مداخلات مبتنی بر شواهد.

ب) سطح نهادی

- تقویت ساختار اجرایی و اختیارات ستاد ملی جمعیت به‌عنوان نهاد هماهنگ‌کننده مرکزی.
- تعریف سازوکار هماهنگی بین‌دستگاهی با دبیرخانه مشترک، جلسات منظم و نظام گزارش‌دهی.
- ایجاد نهاد ارزیاب مستقل برای پایش اثربخشی سیاست‌ها، سنجش رضایت عمومی و ارائه بازخورد اصلاحی.

اجرایی هستند، اما در عمل با ضعف نهادی، تأخیر بودجه‌ای و نبود پایش مؤثر مواجه‌اند. ستاد ملی جمعیت به‌عنوان نهاد مرکزی هماهنگ‌کننده تعریف شده، اما نیاز به حمایت بیشتری در حوزه اجرایی و ساختاری دارد (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۴۰۳ج). مفاهیم کلیدی ازدواج نیز به‌صورت مبهم و غیرعملیاتی در اسناد آمده‌اند که موجب تفسیرهای متناقض و اجرای ناممگون شده است. در سطح اجرا، تأخیر در تدوین آیین‌نامه‌ها، عدم تحقق کامل تسهیلات مالی، نبود استانداردهای آموزشی و اجرای جزیره‌ای از مهم‌ترین چالش‌ها بوده‌اند (سلامت تی‌وی، ۱۴۰۲؛ ایرنا، ۱۴۰۲).

به‌این‌ترتیب، سیاست‌گذاری ازدواج در ایران با سه دسته شکاف اساسی مواجه است: مفهومی، نهادی و اجرایی. این شکاف‌ها نه‌تنها اثربخشی سیاست‌ها را کاهش داده‌اند، بلکه موجب بی‌اعتمادی عمومی، اتلاف منابع و تضعیف انسجام بین‌دستگاهی شده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهند که سیاست‌های موجود نتوانسته‌اند به صورت منسجم، هدفمند و پایدار بر رفتار ازدواج جوانان اثر بگذارند.

از منظر نظری، یافته‌ها با نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده آیزن (Ajzen, 1991) هم‌راستا هستند. براساس این نظریه، نبود اطلاعات معتبر، نبود حمایت نهادی و فقدان کنترل رفتاری ادراک‌شده، مانع از تبدیل نگرش مثبت به رفتار ازدواج می‌شود. جوانان ممکن است ازدواج را مطلوب بدانند، اما در غیاب منابع، حمایت اجتماعی و زیرساخت‌های لازم، رفتار ازدواج را تعویق می‌اندازند یا از آن صرف نظر می‌کنند.

در همین‌راستا، نظریه تعادل‌های چندگانه (Epsing-Andersen & Billari, 2015) نیز به خوبی می‌تواند وضعیت ازدواج در ایران را توضیح دهد. این نظریه بیان می‌کند که جوامع ممکن است در وضعیت‌های پایدار اما نامطلوب گرفتار شوند - مانند کاهش میزان ازدواج، افزایش سن ازدواج یا رشد تجرد قطعی - و خروج از این وضعیت نیازمند مداخله‌های ساختاری، هماهنگ و چندسطحی است. در ایران، به دلیل نبود انسجام مفهومی، ضعف نهادی و اجرای جزیره‌ای، سیاست‌ها نتوانسته‌اند شرایط لازم برای عبور از تعادل نامطلوب را ایجاد کنند. در نتیجه، جامعه در وضعیت پایدار اما ناکارآمدی باقی مانده است که با مداخلات پراکنده قابل اصلاح نیست.

در مقایسه با تجربه‌های موفق بین‌المللی، به‌ویژه در کشورهای اسکاندیناوی، سیاست‌های ازدواج زمانی موفق بوده‌اند که با سیاست‌های رفاه اجتماعی، حمایت از اشتغال جوانان، مسکن مقرون‌به‌صرفه و آموزش مهارت‌های زندگی تلفیق شده‌اند (Esping-Andersen, 2009). برای مثال، در سوئد و نروژ، سیاست‌های خانواده نه‌تنها شامل مشوق‌های مالی، بلکه شامل آموزش‌های ساختاریافته، حمایت از والدگری و خدمات مشاوره‌ای رایگان هستند. این کشورها توانسته‌اند با ایجاد «تعادل مطلوب» رفتارهای جمعیتی را به سمت

- جمعیت، سلامت تی وی. <https://salamatv.ir/>
- کیانی، اردشیر؛ نوایی نژاد، شکوه؛ احمدی، خدابخش؛ تقوایی، داوود (۱۴۰۱). شناسایی عوامل استحکام بخش ازدواج در فرهنگ ایران. *مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، ۲۱(۵۶): ۳۴۳-۳۱۳. <https://doi.org/10.22034/ssys.2022.1794.2276>
- محمدتقی زاده، مهدیه و ورمزیار، مژگان (۱۴۰۳). واکاوی انتقادی ماده ۵۱ قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت. *پژوهشنامه مددکاری اجتماعی*، ۱۱(۳۹): ۱۱-۳۹.
- <https://doi.org/10.22054/rjsw.2025.79914.756>
- مرکز آمار ایران (۱۳۸۵ و ۱۳۹۵). نتایج سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵. <https://amar.org.ir/>
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۳الف). بررسی جامعه از حیث وضعیت تاهل و مجرد و الگوهای همسرگزینی در ایران. تهران: دفتر مطالعات فرهنگ و آموزش.
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۳ب). بررسی چالش‌های اجرای ماده (۷) قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت در خصوص خوابگاه‌های متأهلین: دانشگاه‌های ذیل وزارت علوم، تحقیقات و فناوری. تهران: دفتر مطالعات فرهنگ و آموزش.
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۳ج). بررسی نحوه توزیع اعتبارات تخصیص‌یافته به ردیف اختصاصی اجرای قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت در قوانین بودجه سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲. تهران: دفتر مطالعات فرهنگ و آموزش.
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۴). بررسی چالش‌ها و موانع اجرایی آموزش‌های حین ازدواج با تمرکز بر وضعیت اجرایی سازی ماده (۸) قانون تسهیل ازدواج جوانان و ماده (۳۸) قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت. تهران: دفتر مطالعات فرهنگ و آموزش.
- میزان (۱۴۰۴). ارسال ۵۰ گزارش نظارتی هشداردهنده مرتبط با قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت به دستگاه‌های اجرایی. بازیابی از ۵۰ گزارش نظارتی هشدار دهنده مرتبط با قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت به دستگاه‌های اجرایی ارسال شد. / پیگیری تدوین و تصویب بیش از ۵۰ آیین‌نامه و دستورالعمل با ورود سازمان بازرسی، خبرگزاری میزان. <https://www.mizanonline.ir/>
- Ajzen, I (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Process*, 50(2): 179-211. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)
- Alkin, M.C. (2004). Evaluation roots: Tracing theorists' views and influences. Sage Publication.
- Armitage, J. & Conner, M. (2010). Efficacy of the theory of planned behavior: a meta-analytic review. *British Journal of Social Psychology*, 40(4): 471-499. <https://doi.org/10.1348/014466601164939>
- Arpino, B., Esping-Andersen, G., Pessin, L. (2015). How do changes in gender role attitudes towards female employment influence fertility? a macro-level analysis. *European Sociological Review*, 31(3): 370-382. <https://doi.org/10.1093/esr/jcv002>
- Becker, G. (1991). A treatise on the family. Harvard University Press.
- Bryson, J.M. (2004). What to do when stakeholders matter. *Public Management Review*, 6(1): 21-53. <https://doi.org/10.1080/14719030410001675722>
- Cao, J., Shi, X., Shum, M. (2019). On the empirical content of the beckerian marriage model. *Economic Theory*, 68: 349-362. <https://doi.org/10.1007/s00199-018-1106-z>
- Choe, M.K., Thapa, S. Mishra, V. (2005). Early marriage and early motherhood in nepal. *Journal of Biosocial Science*, 37(2): 143-162. <https://doi.org/10.1017/s0021932003006527>
- Esping-Andersen, G. (2009). The incomplete revolution: adopting to women's new roles. Polity Press.
- Esping-Andersen, G. & Billari, F.C. (2015). Re-thinking family demographics. *Population and Development Review*, 41(1): 1-31. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2015.00024.x>

- تدوین نقشه نهادهی سیاست‌گذاری ازدواج با تعیین نقش، مسئولیت و شاخص عملکرد برای هر دستگاه
- ج) سطح اجرایی.
- تسریع در تدوین و تصویب آیین‌نامه‌های اجرایی مواد کلیدی قانون ۱۴۰۰ و برنامه ۱۴۰۲.
- طراحی استاندارد ملی برای آموزش‌های ازدواج با محتوای علمی، مربیان تخصصی و نظام ارزیابی..
- ارتقاء سامانه ملی ازدواج با خدمات مشاوره‌ای، امنیت اطلاعات و پوشش سراسری.
- تعریف شاخص‌های عملکردی برای پایش اجرای سیاست‌ها و انتشار گزارش‌های سالانه توسط وزارت ورزش و جوانان و ستاد ملی جمعیت.
- تخصیص ردیف بودجه مستقل برای اجرای مواد ۷۹ و ۸۰ برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران و نظارت بر تحقق آن.
- الگو برداری از تجربه کشورهای موفق در تلفیق سیاست‌های ازدواج با حمایت‌های اجتماعی، اشتغال جوانان و خدمات رفاهی.

سپاس‌گزاری

از حمایت پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی از این مطالعه قدردانی می‌گردد.

منابع

- آنا (۱۴۰۳). وضعیت بودجه و عملکرد دستگاه‌های سیاست‌گذار در حوزه زنان و خانواده. بازیابی از وضعیت بودجه و عملکرد دستگاه‌های سیاست‌گذار در حوزه زنان و خانواده، خبرگزاری آنا. <https://ana.ir/>
- ایرنا (۱۴۰۲). درخشش وزارت ورزش و جوانان در رویداد جایزه ملی جوانی جمعیت. بازیابی از درخشش وزارت ورزش و جوانان در رویداد جایزه ملی جوانی جمعیت، خبرگزاری ایرنا. <https://www.irna.ir/>
- بوجاری، سهیلا و پرچم، اعظم (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی جایگاه و اهمیت ازدواج و تشکیل خانواده در اسلام و یهود. *معرفت/دیان*، ۳ (۱۵): ۱۷-۳۶.
- <https://www.ensani.ir/fa/article/331735>
- بنی‌جمالی، سیدمحسن و صادقی فسایی، سهیلا (۱۴۰۴). جوانان و موانع ازدواج. *مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، ۲۰ (۵۱): ۹-۳۴.
- https://fasname.msy.gov.ir/article_421.html
- حسینی‌سعدی، زهره و صادقی، رسول (۱۴۰۳). ارزیابی حین اجرای قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت با استفاده از رهیافت ممیزی اجتماعی. *سیاست‌گذاری عمومی*، ۱۰(۱): ۷۷-۹۲.
- <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2024.97822>
- چاوشی نائینی، رخساره (۱۴۰۴). چالش‌های اقتصادی ازدواج در ایران طی دهه ۱۴۰۰ و راهکارهای سیاست‌گذاری برای مقابله با آن. مقاله ارائه‌شده در چهارمین کنگره بین‌المللی مدیریت، اقتصاد، علوم انسانی و کسب‌وکار. <https://isnac.ir/AZDD-AADZDF>
- سازمان ثبت احوال کشور (۱۴۰۴). درگاه آمارهای انسانی. <https://sabteahval.ir/>
- سلامت تی وی (۱۴۰۲). عملکرد وزارت ورزش و جوانان در حمایت از قانون جوانی جمعیت. بازیابی از عملکرد وزارت ورزش و جوانان در حمایت از قانون جوانی

- Fauser, B.C.J.M., Adamson, G.D., Boivin, J. (2024). Declining global fertility rates and the implications for family planning and family building. *Human Reproductive Update*, 30(2): 153-173. <https://doi.org/10.1093/humupd/dmad028>
- Gong, S. & Wang, S. (2022). Family policy awareness and marital intentions: a national survey experimental study. *Demography*, 59(1): 247-266. <https://doi.org/10.1215/00703370-9624150>.
- Lesthaeghe, R. (2011). The "second demographic transition": a conceptual map for the understanding of late modern demographic developments in fertility and family formation. *Historical Social Research*, 36(2): 179-218. <https://doi.org/10.2307/41151280>.
- Lundberg, S. & Pollak, R.A. (2007). The American family and family economics. NBER Working Paper No. 12908. National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w12908>.
- Marshall, E.A. & Shepherd, H. (2022). Variants of second demographic transition: Empirical evidence from young women's attitudes about childbearing. *Population Research and Policy Review*, 41: 2531-2554. <https://doi.org/10.1007/s11113-022-09738-y>.
- McDonald, P. (2006). Low fertility and the state: the efficacy of policy. *Population and Development Review*, 32(3): 485-510. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2006.00134.x>.
- O'Brien, T.L. (2025). The impact of family policies on fertility in OECD countries (Honors thesis, Duke University). Duke University Economics Honors Program.
- OECD (2015). Education policy outlook. OECD Publishing.
- OECD (2024). Marriage and divorce. In Society at a Glance 2024: OECD Social Indicators. OECD Publishing.
- Sabotka, T. (2008). The diverse faces of the second demographic transition in Europe. *Demographic Research*, 19: 171-224. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2008.19.8>.
- Stufflebeam, D. (2003). The CIPP model for evaluation. in t. kellaghan and d.l. stufflebeam (Eds.). International handbook of educational evaluation. Kluwer International Handbooks of Education, vol 9. Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-010-0309-4_4.
- Tarsilla, M. (2022). measuring the effectiveness, efficiency, and impact of population policies. in: may, j.f., goldstone, j.a. (eds.) International Handbook of Population Policies. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-02040-7_24.
- Torabi, F. & Bagi, B. (2024). Determinants of early marriage in iran: a multivariate survivorship analysis using census microdata. *International Journal of Adolescence and Youth*. <https://doi.org/10.1080/02673843.2024.2312849>.
- Unfpa & Escap (2023). Asian-Pacific population and development report 2023.
- Wu, H. & Pesando, L.M. (2025). Demographic convergence in marriage timing: intersecting gender and educational expansion. *Demographic Research*, 52(14): 415-444. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2025.52.14>.
- Xie, J. & Hong, X. (2022). Research on factors affecting chinese college students' marriage intention: applying the theory of planned behaviour. *Frontiers in Psychology*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.868275>.
- Zaidi, B. & Morgan, P. (2017). The second demographic transition theory: a review and appraisal. *Annual Review of Sociology*, 43: 473-492. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-060116-053442>.
- ZEW Institute (2024). Evaluation of family and marriage related policies with respect to their impact on the fertility rate. ZEW.

پیوست ۱. تحلیل ساختاری و محتوایی اسناد سیاستی مرتبط با ازدواج

Appendix 1. Structural and content analysis of policy documents related to marriage

عنوان سند	تعداد کل بندها/مواد	شماره بند/ماده مرتبط با ازدواج	متن بند/ماده	نوع مداخله سیاستی
سیاست‌های کلی جمعیت (۱۳۹۳) *	۱۴ بند	بند ۲	رفع موانع ازدواج، تسهیل و ترویج تشکیل خانواده و افزایش فرزند، کاهش سن ازدواج و حمایت از زوج‌های جوان و توانمندسازی آنان در تأمین هزینه‌های زندگی و تربیت نسل صالح و کارآمد	تسهیل ازدواج، کاهش سن ازدواج و حمایت اقتصادی
سیاست‌های کلی خانواده (۱۳۹۵) *	۱۶ بند	بند ۴	ایجاد نهضت فراگیر ملی برای ترویج و تسهیل ازدواج موفق و آسان برای همه دختران و پسران و افراد در سنین مناسب ازدواج و تشکیل خانواده و نفی تجرد در جامعه با وضع سیاست‌های اجرایی و قوانین و مقررات تشویقی و حمایتی و فرهنگ‌سازی و ارزش‌گذاری به تشکیل خانواده متعالی بر اساس سنت الهی	ترویج ازدواج آسان و مقابله با تجرد
		بند ۶	ارائه و ترسیم الگوی اسلامی خانواده و تقویت و ترویج سبک زندگی اسلامی-ایرانی با: ترویج ارزش‌های متعالی و سنت‌های پسندیده در ازدواج و خانواده؛ پر رنگ کردن ارزش‌های اخلاقی و زدودن پیرایه‌های باطل از آن؛ مبارزه با اشرافیت و تجمل‌گرایی و مظاهر فرهنگ غرب؛ اصلاح رفتار گروه‌های مرجع و برجسته سازی رفتارهای شایسته آنها و جلوگیری از شکل‌گیری گروه‌های مرجع ناسالم	ترویج سبک زندگی اسلامی-ایرانی مرتبط با ازدواج
		بند ۹	ارتقاء معیشت و اقتصاد خانواده‌ها با توانمندسازی آنان برای کاهش دغدغه‌های آینده آنها درباره اشتغال، ازدواج و مسکن	ارتقاء معیشت و اقتصاد برای تسهیل ازدواج
		بند ۱۰	ساماندهی نظام مشاوره‌ای و آموزش قبل، حین و پس از تشکیل خانواده و تسهیل دسترسی به آن بر اساس مبانی اسلامی-ایرانی در جهت استحکام خانواده	آموزش مهارت‌های مرتبط با ازدواج
		بند ۱۴	حمایت حقوقی، اقتصادی و فرهنگی از خانواده‌های با سرپرستی زنان و تشویق و تسهیل ازدواج آنان	تسهیل ازدواج مجدد
قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت (۱۴۰۰) **	۷۳ ماده	ماده ۷	در اجرای بند «ب» ماده (۱۰۳) قانون برنامه پنجساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران کلیه دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی دولتی مکلفند متناسب با برآورد نیاز دانشجویان متأهل اعم از بومی و غیربومی، زن و مرد، نسبت به هزینه‌کرد ده درصد (۱۰ درصد) از درآمد اختصاصی و ده درصد (۱۰ درصد) از اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای سالانه مقرر در بودجه سنواتی خود به‌استثنای مواردی که از لحاظ شرعی مصارف مشخصی داند جهت احداث، تکمیل، تأمین و تجهیز خوابگاه‌های متأهلین اقدام کنند.	تأمین خوابگاه برای دانشجویان متأهل
		ماده ۸	صندوق‌های رفاه دانشجویی و مراکز مدیریت حوزه‌های علمیه مکلفند پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون، برای دانشجویان و طلاب متأهل فاقد مسکن نسبت به پرداخت ودیعه مسکن (قرض‌الحسنه ضمن اجاره)، مشروط به ارائه اجاره‌نامه دارای شناسه رهگیری از مشاوران املاک به‌نحوی اقدام نماید که هر ساله حداقل پنجاه درصد (۵۰ درصد) متوسط قیمت ودیعه اجاره مسکن (۷۰ متری در شهرهای بیش از پانصد هزار نفر جمعیت و مسکن (۱۰۰ متری در سایر شهرهای محل تحصیل پوشش داده شود.	تأمین ودیعه مسکن برای دانشجویان و طلاب متأهل
		ماده ۱۵	کلیه دستگاه‌های مذکور در ماده (۲۹) قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مکلفند: الف - در به‌کارگیری، جذب و استخدام نیروی جدید به ازای تأهل و نیز داشتن هر فرزند یکسال تا پنج سال به سقف محدوده سنی اضافه کنند. ب- در بکارگیری، جذب و استخدام به ازای تأهل و نیز هر فرزند دو درصد (۲ درصد) مجموعاً حداکثر تا ده درصد (۱۰ درصد) به امتیاز هر فرد اضافه می‌شود.	تسهیل اشتغال متأهلین
		ماده ۱۹	ستاد ملی جمعیت مکلف است با همکاری ستاد اجرایی فرمان امام خمینی (ره) به منظور اهداف سالانه «جایزه ملی جوانی جمعیت» نسبت به تدوین شاخص‌های ارزیابی و سنجش به تفکیک بخش‌های خانواده، رسانه، سازمان‌های مردم‌نهاد، دستگاه‌های اجرایی، شرکت‌ها و مؤسسات خصوصی، مدیران، نخبگان اقدام نموده و بر اساس گزارش ارائه شده از نهادهای ذیربط مبنی بر اثربخشی بر رشد ازدواج و فرزندآوری در جامعه مخاطب نسبت به اعطای جایزه ملی جوانی جمعیت اقدام نماید.	تشویق ازدواج از طریق جایزه ملی جمعیت
		ماده ۲۰	کلیه دستگاه‌های مذکور در ماده (۲۹) قانون پنج ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مکلفند در روز ملی جمعیت، کارکنانی که در یک سال گذشته، ازدواج کرده و یا دارای فرزند شده‌اند را مورد تشویق قرار دهند.	تشویق ازدواج کارکنان دولتی

عنوان سند	تعداد کل بندها/مواد	شماره بند/ماده مرتبط با ازدواج	متن بند/ماده	نوع مداخله سیاستی
		ماده ۲۸	کلیه دستگاه‌های مذکور در ماده (۲۹) قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران به‌ویژه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران، سازمان تبلیغات اسلامی، نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی، شهرداری‌ها و دهیاری‌ها مکلفند در راستای آگاهی‌بخشی نسبت به وجوه مثبت و ارزشمند ازدواج به هنگام نیاز و آسان، تعدد فرزندان در خانواده و تقویت و حمایت از نقش‌های مادری و همسری، صیانت از تحکیم خانواده و مقابله با محتوای مغایر سیاست‌های کلی جمعیت و عوارض جانبی استفاده از روش‌های مختلف پیشگیری از بارداری و نیز عوارض خطرناک پزشکی، روانشناختی و فرهنگی و اجتماعی سقط جنین، اقدامات لازم از قبیل تولید و پخش فیلم، سریال، تبلیغات بازرگانی، برگزاری جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها را انجام دهند.	ترویج ازدواج از طریق آگاهی‌بخشی نسبت به ارزش‌های ازدواج
		ماده ۳۰	سازمان تبلیغات اسلامی در چهارچوب اساسنامه خود موظف است برنامه جامعی جهت حمایت از فعالیت مردمی در حوزه فرزندآوری و تسهیل ازدواج، در قالب هیئات، مساجد، کانون‌های فرهنگی، اعزام مبلغ و مانند آن تدوین نماید.	تسهیل ازدواج از طریق حمایت از فعالیت‌های مردمی
		ماده ۳۱	وزارتخانه‌های کشور، ورزش و جوانان و فرهنگ و ارشاد اسلامی و همچنین سازمان تبلیغات اسلامی، ستاد امر به معروف و نهی از منکر و سایر نهادهای ذیربط مکلفند حداقل سی درصد (۳۰ درصد) از بودجه حمایتی از سازمان‌های مردم‌نهاد و تشکلهای فرهنگی را به مجموعه‌هایی از قبیل گروه‌های فرهنگی و جهادی، کانون‌های فرهنگی مساجد و سازمان‌های مردم‌نهاد که در جهت کاهش سن ازدواج، تسهیل ازدواج جوانان، تشویق به فرزندآوری و استحکام خانواده با رویکرد دینی تشکیل شده، اختصاص دهند. گزارش سالانه عملکرد و ارزیابی فعالیت‌های صورت‌گرفته و حمایت‌های موضوع این ماده ضمن ارائه به ستاد ملی جمعیت، به صورت عمومی نیز منتشر می‌شود. دستورالعمل ارزیابی عملکرد موضوع این ماده توسط ستاد ملی جمعیت تدوین و ابلاغ می‌شود.	تسهیل ازدواج از طریق حمایت از فعالیت‌های مردمی
		ماده ۳۲	وزارت راه و شهرسازی و کلیه شهرداری‌ها و دهیاری‌ها مکلفند در سطح شهرها، روستاها، راه‌های مواصلاتی و سایر امکان عمومی، حداقل یک سوم ظرفیت اسمی سالانه تبلیغات محیطی که جهت تبلیغات فرهنگی در نظر گرفته شده است را به موضوع ازدواج، فرزندآوری، رشد جمعیت و تعالی نهاد خانواده اختصاص دهند.	تبلیغ ازدواج
		ماده ۳۳	وزارت آموزش و پرورش مکلف است با همکاری مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه و سازمان تبلیغات اسلامی و در چهارچوب مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی از جمله سند تحول بنیادین آموزش و پرورش اقدامات زیر را انجام دهد: الف- تربیت و آموزش مهارت‌های مربوط به سبک زندگی اسلامی-ایرانی، رشد شخصیت فردی و اجتماعی، مهارت‌های فردی، ترویج فرهنگ ارزشمندی ازدواج، خانواده و فرزندآوری و مسئولیت‌پذیری برای تشکیل و تعالی خانواده با لحاظ اصول یادگیری مبتنی بر اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در برنامه آموزشی، پژوهشی، تربیتی در قالب کلیه بسته‌های یادگیری به ویژه کتب درسی، تولیدات و رویدادها، جشنواره‌ها و اردوهای فرهنگی و تربیتی، محتوای چندرسانه‌ای به صورت تعاملی و برخط با بهره‌گیری از ظرفیت زیست‌بوم‌های فناورانه در بستر فضای مجازی در کلیه مقاطع تحصیلی ب- گنجاندن محتوای آموزشی و پرورشی در راستای بندهای سیاست‌های کلی جمعیت و سیاست‌های کلی خانواده در کتاب‌های درسی ظرف دو سال بعد از لازم‌الاجرا شدن این قانون پ- آموزش و مهارت‌های تربیتی دوران بلوغ و ازدواج از طریق آموزش مستمر به اولیا و کارکنان آموزشی، متناسب با سن دانش‌آموزان و بر اساس سبک زندگی اسلامی-ایرانی به صورت حضوری ت- تربیت نیروی انسانی توانمند، متعهد و متاهل برای درس «مدیریت خانواده و سبک زندگی»	آموزش مهارت‌های مربوط به سبک زندگی اسلامی-ایرانی مرتبط با ازدواج به دانش‌آموزان
		ماده ۳۵	وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و کلیه مؤسسات آموزش عالی کشور، مکلفند در راستای سیاست‌های کلی جمعیت و خانواده حداکثر یک سال پس از ابلاغ این قانون، جهت ترویج و آگاهی‌بخشی نسبت به وجوه مثبت ازدواج به هنگام نیاز، آموزش مهارت‌های دوران ازدواج، فرزندآوری، آثار منفی کم‌فرزندگی در خانواده و کاهش رشد جمعیت در جامعه، حرمت سقط جنین، نهادینه کردن هنجارهای صیانت از تحکیم خانواده، ایفای نقش‌های خانوادگی و مقابله با محتوای مغایر سیاست‌های جمعیتی، ضمن حذف محتوای آموزشی مخالف فرزندآوری، اقدامات و فعالیت‌های آموزشی، پژوهشی و فرهنگی ویژه دانشجویان و نیروی انسانی آموزشی و اداری را مبتنی بر نقشه مهندسی فرهنگی کشور ذیل برنامه‌های سالانه خود انجام دهند.	ترویج ازدواج از طریق آگاهی‌بخشی نسبت به ارزش‌های ازدواج
		ماده ۳۷	سازمان تبلیغات اسلامی مکلف است به‌منظور ترویج و تسهیل در امر ازدواج، از طریق مؤسسات فرهنگی، مساجد و روحانیون و دیگر ظرفیت‌های مردمی به توسعه فرهنگ و اسطه‌گری در امر انتخاب همسر، با محوریت و مشارکت خانواده‌ها و رعایت موازین قانونی و شرعی بپردازد.	توسعه فرهنگ واسطه‌گری در امر ازدواج
		ماده ۳۸	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مکلف است در چهارچوب مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی آموزش‌های حین ازدواج را به تمامی زوجین اعم از دانشجو و غیر دانشجو ارائه دهد. آموزش‌دهندگان موضوع این حکم با تأیید نهاد نمایندگی ولی فقیه در دانشگاه‌های علوم پزشکی مربوط انتخاب می‌شوند.	آموزش‌های حین ازدواج به تمامی زوجین

عنوان سند	تعداد کل بندها/مواد	شماره بند/ماده مرتبط با ازدواج	متن بند/ماده	نوع مداخله سیاستی
		ماده ۶۶	نیروهای مسلح با استفاده از ظرفیت و امکانات دستگاه‌های اجرایی و سازمان‌های ذی‌ربط خود در زمینه ارائه خدمات بهداشتی، سلامت باروری، درمان ناباروری، افزایش ازدواج، کاهش طلاق و اعطای مشوق‌های فرزندآوری ویژه کارکنان نیروهای مسلح و خانواده آنان، بازنشتگان و بسیجیان اقدام نمایند.	تسهیل ازدواج در نیروهای مسلح
		ماده ۶۸	به‌منظور حمایت از ازدواج جوانان، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مکلف است از محل پس‌انداز و جاری قرض‌الحسنه نظام بانکی، تسهیلات قرض‌الحسنه ازدواج به کلیه زوج‌هایی که بیشتر از چهار سال از تاریخ عقد ایشان نگذشته باشد و تاکنون تسهیلات ازدواج دریافت نکرده‌اند با اولویت نخست پرداخت کند. تسهیلات قرض‌الحسنه برای هریک از زوج‌ها در سال ۱۴۰۰ هفتصد میلیون (۷۰۰۰۰۰۰۰) ریال و با دوره بازپرداخت ده ساله است.	اعطای تسهیلات قرض‌الحسنه ازدواج
		ماده ۶۹	بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران موظف است در راستای اجرای بند (چ) ماده (۱۰۲) قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران از طریق بانک‌های عامل مبلغ نه هزار میلیارد (۹۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال از منابع سپرده‌های پس‌انداز و جاری قرض‌الحسنه نظام بانکی به تفکیک نسبت به پرداخت تسهیلات قرض‌الحسنه ودیعه یا خرید یا ساخت مسکن (بنا به درخواست خانوار) با بازپرداخت حداکثر بیست ساله برای خانواده‌های فاقد مسکن که در سال ۱۳۹۹ به بعد صاحب فرزند سوم به بعد شده یا می‌شوند به میزان یک میلیارد و پانصد میلیون (۱۵۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال اقدام نماید. تبصره ۱- بانک مرکزی مکلف است در راستای اجرای بند (چ) ماده (۱۰۲) قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران از طریق بانک‌های عامل مبلغ چهار هزار و ششصد میلیارد (۴۶۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال از منابع سپرده‌های پس‌انداز و جاری قرض‌الحسنه ویدعه یا خرید یا ساخت مسکن (بنا به درخواست خانوار) با بازپرداخت حداکثر ده ساله برای خانواده‌های فاقد مسکن به شرح ذیل اقدام نماید: الف- خانوارهای صاحب دو فرزند تا سقف دو هزار میلیارد (۲۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال به هر خانواده به میزان یک میلیارد (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال ب- خانوارهای صاحب یک فرزند تا سقف یک هزار و ششصد میلیارد (۱۶۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال به هر خانواده به میزان هشتصد میلیون (۸۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال پ- خانوارهای دو نفره (زوج و زوجه) تا سقف هزار میلیارد (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال به هر خانواده به میزان پانصد میلیون (۵۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال.	اعطای تسهیلات قرض‌الحسنه ودیعه، خرید یا ساخت مسکن
		ماده ۷۹	در اجرای بندهای (۱۵) و (۱۶) سیاست‌های کلی برنامه هفتم و به‌منظور تحقق اهداف کمی زیر مطابق با احکام این فصل، اقدام می‌شود:	مداخله فرهنگی، آموزشی و نهادی با الزام اجرایی
			هدف کمی در پایان برنامه نسبت به سال پایه (۱۴۰۲) سنجه عملکردی	
			ترویج الگوهای صحیح همسرگزینی و ترغیب ازدواج به هنگام، آسان و پایدار متناسب با فرهنگ اسلامی-ایرانی و ظرفیت‌های بومی (در قالب برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی)	
			افزایش مهارت‌های شغلی زنان (در قالب برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی)	
			مراکز تخصصی مشاوره خانواده، ازدواج و پیشگیری از طلاق	
			کاهش میانگین سن ازدواج	
			افزایش نرخ ازدواج نسبت به جمعیت در سن ازدواج	
			کاهش نسبت طلاق ثبتی به جمعیت متأهلان	
			نرخ باروری کل	
			افزایش سهم زیرساخت‌های شتاب‌دهی نوآوری در حوزه زنان و خانواده در مقایسه با سایر زیرساخت‌ها (اعم از شرکت‌های دانش‌بنیان، خانه‌های خلاق و نوآوری، مؤسسات خلاق و نوآور در حوزه زنان، خانواده و کودکان)	
			کاهش سقط جنین غیرقانونی	
			معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری مکلف است گزارش عملکرد سنجه‌های عملکردی زن، خانواده و جمعیت را سالانه به مجلس ارسال نماید.	

برنامه هفتم پیشرفت
جمهوری اسلامی
ایران (۱۴۰۲) **

۱۱۷ ماده

عنوان سند	تعداد کل بندها/مواد	شماره بند/ماده مرتبط با ازدواج	متن بند/ماده	نوع مداخله سیاستی
		ماده ۸۰	الف- به منظور تحکیم نهاد خانواده دولت مکلف است نسبت به ساماندهی مراکز مشاوره ازدواج و خانواده و فعالیت روانشناسان ازدواج و خانواده دارای مجوز قانونی از دستگاه‌های زیرمجموعه قوه مجریه با هدف ترویج الگوی صحیح همسرگزینی، ترغیب به ازدواج به هنگام و پایدار و همچنین کاهش طلاق اقدام نموده و در خصوص موارد زیر در طول سال‌های اجرای برنامه اقدامات قانونی لازم را انجام دهد: ساماندهی و اعتبار بخشی مراکز مشاوره متناسب با فرهنگ اسلامی ساماندهی، یکپارچه‌سازی و ایجاد نظام صلاحیت‌سنجش و رتبه‌بندی مشاوران ترویج مشاوره قبل، حین و پس از ازدواج حداقل به مدت پنج سال آیین نامه اجرایی این بند توسط معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری با همکاری وزارت ورزش و جوانان، سازمان بهزیستی کشور و سازمان نظام روانشناسی و مشاوره جمهوری اسلامی ایران با مشورت مدیریت حوزه‌های علمیه طی سال اول برنامه تهیه می‌شود و به تصویب هیأت وزیران می‌رسد. ب- به منظور شناخت تحولات حوزه زنان و خانواده، افزایش کارایی در اقدامات و سیاست‌های مرتبط، اصلاح قوانین و مقررات و بهبود نظام حکمرانی در راستای ارتقای خانواده‌مداری و تقویت رویکرد الگوی ایرانی-اسلامی زن (الگوی سوم)، معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری با همکاری دستگاه‌های ذی‌ربط و مراکز پژوهشی و اندیشه‌ورز با کسب نظر مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه ضمن رعایت مصوبات و وظایف و اختیارات شورای عالی انقلاب فرهنگی مکلف است نسبت به تعیین شاخص‌های سنجش وضعیت زنان و خانواده، تهیه اطلس حوزه زنان و خانواده و آینده‌پژوهی مسائل این حوزه در سال اول برنامه اقدام نماید. ت- در راستای اجرای بند (۱۳) سیاست‌های کلی خانواده و سیاست‌های کلی برنامه هفتم با هدف پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و انضباط اجتماعی و تحکیم نهاد خانواده و پایش (کنترل) و کاهش طلاق، وزارت کشور مکلف است: «برنامه ملی کنترل و کاهش طلاق و برنامه انضباط اجتماعی» را ظرف سه ماه از لازم‌الاجرا شدن این قانون مبتنی بر موارد ذیل اصلاح و تکمیل نماید. اولویت‌بخشی به عناصر مهم تأثیرگذار بر طلاق از حیث اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و نیز انضباط اجتماعی برنامه‌ریزی در مورد قبل، حین و پس از طلاق با محوریت کاهش پنج درصد (۵ درصد) شاخص طلاق و از محل اعتبارات پیش‌بینی‌شده در لوائح بودجه سنواتی خود، سامانه‌ای را به منظور ارزیابی عملکرد دستگاه‌ها و اثربخشی مشاوره حین طلاق و همچنین آموزش‌های قبل، حین و پس از ازدواج و بررسی سایر اقدامات حاکمیتی در راستای کاهش طلاق و همچنین رصد وضعیت و علل طلاق در کشور بر اساس داده‌های قوه قضائیه و مبتنی بر متغیرهای جمعیتی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با رعایت قانون مدیریت داده‌ها و اطلاعات ملی ظرف یک سال از لازم‌الاجرا شده این قانون راه‌اندازی نماید. ث- وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی مکلف است با همکاری سازمان اداری و استخدامی کشور و معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری نسبت به تهیه مقررات و سازوکارهای اجرایی برنامه اشتغال بانوان با رعایت نقش زن در خانواده با تعیین وظایف و کارکردهای هریک از دستگاه‌های اجرایی، ظرف یک سال از لازم‌الاجرا شدن این قانون جهت تصویب در هیأت وزیران اقدام نماید.	

* <https://farsi.khamenei.ir/>** <https://rc.majlis.ir/>